
**ԳԻՏՈՒԹՅԱՆ ՈԼՈՐՏՈՒՄ ՀԱՅ-ՖՐԱՆՍԻԱԿԱՆ
ՀԱՍՎՈՐԾԱԿՑՈՒԹՅՈՒՆԸ 1992-2013 ԹԹ.**

ՏԻԳՐԱՆ ԲԱՂԴԱՍԱՐՅԱՆ

Ֆրանսիայի հետ հարաբերություններն առանձնահատուկ և արտոնյալ տեղ են զբաղեցնում Հայաստանի արտաքին քաղաքականության մեջ: ՀՀ անկախությունից ի վեր երկու պետությունների միջև հարաբերություններն աննախադեպ ձեռքբերումներ են գրանցել: Դա արտացոլվել է հատկապես հայ-ֆրանսիական քաղաքական, տնտեսական ու մշակութային երկխոսության մեջ: Երկկողմ հարաբերությունների լավագույն գնահատականը 2006-2007 թթ. Ֆրանսիայում Հայաստանի տարվա հռչակումն էր և ամենաբարձր մակարդակով ակտիվ միջպետական շփումների առկայությունը: Բացի դրանից՝ Ֆրանսիան այն եզակի երկրներից է, որ օրենքի ուժով ճանաչել է Հայոց ցեղասպանությունը: Այս ամենը հիմնականում պայմանավորված է երկու ժողովուրդների միջև պատմամշակութային դարավոր կապերի և Ֆրանսիայում հայկական մեծ ու ազդեցիկ համայնքի առկայությամբ: Հարաբերությունների նման մակարդակը հնարավորություն է տալիս զարգացնելու երկկողմ համագործակցությունը բազմաթիվ ոլորտներում: Այս առումով բացառություն չէ նաև գիտությունը:

Հայաստանի Հանրապետության և Ֆրանսիայի միջև դիվանագիտական հարաբերություններ հաստատվելուց հետո ձևավորվեց համապատասխան իրավական դաշտ՝ ի թիվս այլ ոլորտների նաև գիտության ոլորտում համագործակցություն իրականացնելու նպատակով: Այսպես, 1993 թվականին երկու երկրների միջև կնքվեց «Համաձայնության, բարեկամության և համագործակցության» պայմանագիր, որի 13-րդ հոդվածով նախատեսվում էր կողմերի միջև խորացնել համագործակցությունը գիտության բնագավառում¹: Իսկ արդեն 1995 թվականին կնքված համաձայնագրով սահմանվում էին գիտության ոլորտում համագործակցության առաջնահերթությունները՝ ճշգրիտ, կիրառական, հասարակական ու սոցիալական գիտությունների բնագավառներում, ինչպես նաև սահմանվում էին գիտահետազոտական հաստատությունների միջև կապերի ձևավորման ու ամրապնդման ուղիները²:

¹ Տե՛ս «Պայմանագիր Հայաստանի Հանրապետության և Ֆրանսիայի Հանրապետության միջև Համաձայնության, բարեկամության և համագործակցության», հոդված 13, կետ 1, «Հայաստանի Հանրապետության միջազգային պայմանագրերի ժողովածու, 1991-1995», «ՀՀ արտաքին գործերի նախարարության պաշտոնական տեղեկագիր», № 1(1), Եր., 2002, էջ 669-673:

² Տե՛ս «Համաձայնագիր Հայաստանի Հանրապետության կառավարության և Ֆրանսիայի Հանրապետության կառավարության միջև մշակութային, գիտական և տեխնիկական համագործակցության վերաբերյալ», հոդված 4, «ՀՀ միջազգային պայմանագրերի ժողովածու, 1991-1995», էջ 679-683:

Գիտական համագործակցության առաջին լուրջ քայլերը կատարվեցին աստղաֆիզիկայի ոլորտում: Մասնավորապես 1993-2000 թթ. բավականին արգասաբեր շփումներ էին հաստատվել երկու երկրների համապատասխան գիտական կենտրոնների միջև: Բյուրականի աստղադիտարանի և Ֆրանսիայի գիտական հետազոտությունների ազգային կենտրոնի (CNRS) միջև 1993 թ. կնքված պայմանագրով հայկական կողմը բացառիկ հնարավորություն էր ստացել տարեկան 7-8 աստղագետներ գործուղել Ֆրանսիայի մի շարք գիտական առաջատար կենտրոններ (Մարսելի, Փարիզ-Մեդոնի ու Վերին Պրովանսի աստղադիտարաններ, ինչպես նաև Փարիզի աստղաֆիզիկական ինստիտուտ): Այս այցելությունների շրջանակներում իրականացված գիտական համատեղ գործունեության շնորհիվ հրատարակվեցին ավելի քան 40 գիտական աշխատանքներ³: Դրանից զատ՝ պայմանագրի շրջանակներում ֆրանսիական կողմը այդ տարիներին տեխնիկական որոշակի աջակցություն ցուցաբերեց Բյուրականի աստղադիտարանին: Այսպես օրինակ՝ Մարսելի աստղադիտարանի նվիրաբերած միջոցներով հնարավոր եղավ վերաշահագործել Բյուրականի աստղադիտարանի դիտակներից մեկը, որի դիտողական ժամանակի մեկ քառորդը օգտագործվում էր հայ-ֆրանսիական համատեղ ծրագրերի իրականացման նպատակներով⁴:

Հայ-ֆրանսիական գիտական համագործակցության առանցքային ուղղություններից մեկն է ֆիզիկայի բնագավառը, որտեղ, ինչպես հայտնի է, Հայաստանը գիտական բավականին մեծ ներուժ ունի: 1990-ականների կեսերից մասնավորապես համագործակցություն էր ձևավորվել ՀՀ ԳԱԱ ֆիզիկական հետազոտությունների ինստիտուտի և Ֆրանսիայի գիտական տարբեր հաստատությունների միջև: Տևական ժամանակ լաբորային ֆիզիկայի, պինդ մարմնի ֆիզիկայի և գերհաղորդականության բնագավառներում հայկական կողմի հիմնական գործընկերը Փարիզի Պիեռ և Մարի Կյուրիների համալսարանն էր⁵: Հետագայում ՀՀ ԳԱԱ ֆիզիկական հետազոտությունների ինստիտուտը գործնական կապեր հաստատեց և մինչ օրս էլ շարունակում է համատեղ գիտական ծրագրեր իրականացնել Փարիզ-Նորդ համալսարանի, Օրսեի էմե Կոտոն լաբորատորիայի, Մետցի համալսարանի, Փարիզի Կաստլեր-Բրոսսել լաբորատորիայի և Մարսելի միջերկրական համալսարանի հետ⁶:

Սկսած 1990-ական թվականներից՝ հայ-ֆրանսիական գիտական մի շարք ծրագրեր իրականացվեցին միջուկային բժշկության ոլորտում: Ֆրանսիական գիտական մի քանի կենտրոններ զգալի ներդրում ունեցան ՀՀ ԳԱԱ բժշկական գենետիկայի գիտահետազոտական կենտրոնի ստեղծման գործում: 1997 թվականից նորաստեղծ կենտրոնը համատեղ հետազոտություններ է կատարում Փարիզի Անրի Մոնդոր հիվանդանոցի մուլեկուլային գենետիկայի լաբորատորիայի հետ: Ավելին, կենտրոնի մասնա-

³ Տե՛ս ՀՀ արտաքին գործերի նախարարության պատմադիվանագիտական բաժնի արխիվ (այսուհետև՝ ՀՀ ԱԳՆ ՊԴԱ), ցուցակ VII, գործ № 22, էջ 57:

⁴ Տե՛ս նույն տեղը, ցուցակ IX, գործ № 47, էջ 7:

⁵ Տե՛ս նույն տեղը, էջ 57:

⁶ Տե՛ս ՀՀ ԳԱԱ ֆիզիկական հետազոտությունների ինստիտուտի կայքէջը - <http://ipr.sci.am/plugin.php?plugin=pages&id=41&lng=arm>:

գետները հնարավորություն ստացան վերապատրաստման դասընթացներ անցնելու Փարիզ V (Փարիզ-Դեկարտ) համալսարանի գեներտիկայի լաբորատորիայում⁷:

Գիտության ոլորտում հայ-ֆրանսիական համագործակցությունը բավականին զործուն մեկնարկից հետո համեմատաբար դանդաղ էր զարգանում, քանզի չկար համակարգված փոխգործակցության ծրագիր: Նույնիսկ 2006-2007 թթ. Ֆրանսիայում Հայաստանի տարվա շրջանակներում իրականացված ծրագրերում գիտության ոլորտը չնչին ուշադրության էր արժանացել մշակութային ու տնտեսական միջոցառումների գերակայության պատճառով: Սակայն 2008-2009 թթ. երկկողմ համագործակցությունը դրվեց նոր մակարդակի վրա՝ շնորհիվ Ֆրանսիայի գիտական հետազոտությունների ազգային կենտրոնի (CNRS)⁸ հետ համագործակցության խորացման: Այս ուղղությամբ առաջին քայլը կատարվեց 2008 թ. հունիսի 23-ին. նշված կենտրոնի և ՀՀ գիտության պետական կոմիտեի միջև երևանում ստորագրվեց «Համագործակցության շրջանակային համաձայնագիր»⁹: Իսկ արդեն հաջորդ տարվա հունվարի 20-ին Փարիզում Հայաստանի կրթության և գիտության նախարարության ու CNRS-ի միջև ստորագրվեց գիտական համագործակցության մասին պայմանագիր: Պայմանագիրը մասնավորապես նախատեսում էր գիտաշխատողների փոխանակում, համատեղ գիտահետազոտական ծրագրերի իրականացում և գիտաժողովների ու գիտական սեմինարների կազմակերպում: Համագործակցության գործնական ձևեր էին սահմանվում «Գիտահետազոտական համագործակցության միջազգային ծրագրերը», «Միացյալ միջազգային լաբորատորիաները» և «Միացյալ գիտահետազոտական խմբերը»¹⁰: Թեև պայմանագիրը նախատեսում էր նշված ծրագրերն իրականացնել համատեղ ֆինանսավորմամբ, այնուամենայնիվ դա չէր ենթադրում կողմերի հավասարաչափ ներդրում: Փոխարենը պայմանագրի 2-րդ հոդվածում նշվում էր, որ «կողմերից յուրաքանչյուրի ֆինանսական ներդրումը կսահմանվի ընդհանուր համաձայնությամբ՝ համագործակցության ամբողջ ընթացքի համար»¹¹:

Այս վերջին փաստաթղթի կնքումով, փաստորեն, գիտության ոլորտում համագործակցությունը դրվեց պայմանագրային ամուր հիմքերի վրա, որը բնականաբար պետք է աշխուժություն հաղորդեր և ավելի հա-

⁷ Տե՛ս ՀՀ ԱԳՆ ՊՂԱ, ցուցակ VII, գործ № 22, էջ 58:

⁸ Ֆրանսիայի գիտական հետազոտությունների ազգային կենտրոնը (Centre national de la recherche scientifique - CNRS) Ֆրանսիայի գիտահետազոտական առաջատար հաստատությունն է և հիմնարար գիտությունների ոլորտում եվրոպայի գիտական խոշորագույն կենտրոնը: Այն գտնվում է Ֆրանսիայի բարձրագույն կրթության և գիտական հետազոտությունների նախարարության վարչական վերահսկողության ներքո և ընդգրկում է ավելի քան 1100 գիտահետազոտական կազմակերպություններ: Այս հաստատությունը 2013 թ. դրությամբ ուներ 34 000 աշխատակիցներ և 3.4 միլիարդ եվրո բյուջե: Կենտրոնի միջազգային գործունեությունը ընդգրկում է աշխարհի 30 պետություններ, նրանց հետ կնքվել են 40 համաձայնագրեր, և աշխարհի 10 երկրներում կենտրոնն ունի հատուկ ներկայացուցչություններ (տե՛ս <http://www.cnrs.fr/>):

⁹ ՀՀ ԱԳՆ ՊՂԱ, ցուցակ 14, գործ №14, էջ 106:

¹⁰ «Պայմանագիր Հայաստանի Հանրապետության կրթության և գիտության նախարարության և Գիտական հետազոտությունների ազգային կենտրոնի (Ֆրանսիա) միջև», հոդված 1 և հավելված 2 - http://scs.am/uploads/Orensdrutyun/paymanager_hamad_zaynagrger_hushagrger/paymanagir_CNRS_20.01.2009.pdf:

¹¹ Նույն տեղում, հոդված 2:

մակարգված դարձնելու երկկողմ փոխգործակցությունը: Հարկ է նշել նաև, որ պայմանագրի կնքմանը հաջորդած բանակցությունների ընթացքում ֆրանսիական կողմի հետ քննարկվել է նաև Հայաստանում CNRS-ի հարավկովկասյան ներկայացուցչություն ստեղծելու հարցը, որին ֆրանսիական կողմը, դրականորեն արձագանքելով հանդերձ, դա պայմանավորել է կնքված համաձայնագրի շրջանակներում իրականացվելիք ծրագրերի արդյունքներով¹²:

Վերոնշյալ պայմանագրի դրույթները բավականին արագ կյանքի կոչվեցին: Արդեն իսկ 2009 թ. հայտարարվեց մրցույթ և ընտրվեցին ինը երկկողմ համագործակցության, միջազգային երկու միացյալ լաբորատորիաների և մեկ գիտահետազոտական խմբի կազմավորման ծրագրեր¹³: Այս լաբորատորիաներից առաջինին հայկական կողմից մասնակցում է ՀՀ ԳԱԱ ֆիզիկական հետազոտությունների ինստիտուտը, իսկ ֆրանսիական կողմից՝ Բուրգունդիայի համալսարանը և Լիոն-1 Կլոդ Բեռնար համալսարանը: Երկրորդ լաբորատորիայի ծրագիրը իրականացնում են ՀՀ ԳԱԱ հնագիտության և ազգագրության ինստիտուտը, ինչպես նաև Լիոնի, Ռենի և Մոնպելիեի համալսարանները: Ուշագրավ է գիտահետազոտական խմբի կազմավորման ծրագիրը, որը տարածաշրջանային ընդգրկում ունի: Այն իրականացնում են ՀՀ ԳԱԱ երկրաբանական գիտությունների ինստիտուտը, Բաքվի համալսարանը և Վրաստանի երկրաբանական ինստիտուտը¹⁴: Այս ծրագիրը վկայում է այն մասին, որ ֆրանսիական կողմը ձգտում է խթանել գիտության բնագավառում տարածաշրջանային համագործակցությունը նաև հայ և ադրբեջանցի գիտնականների միջև:

ՀՀ գիտության պետական կոմիտեի և CNRS-ի միջև կնքված պայմանագրի շրջանակներում համագործակցությունը շարունակվեց նաև հետագայում: 2011 թ. հայտարարվեց գիտական երկկողմ փոխգործակցության ծրագրերի նոր մրցույթ, և 2012 թ. ֆինանսավորման երաշխավորվեց երկկողմ փոխգործակցության վեց նոր ծրագիր¹⁵:

Այս ծրագրերի հաջող ընթացքը հնարավորություն կտա շարունակելու գիտության ոլորտում հայ-ֆրանսիական համագործակցությունը և հիմք կստեղծի դրանք խորացնելու համար: Համագործակցության շարունակականությունը ֆրանսիական կողմը պայմանավորում է իրագործվող նախագծերի հաջողությամբ: Այսպես, CNRS-ի մոսկովյան գրասենյակի տնօրեն Վլադիմիր Մայերը, 2009 թ. վերջում գտնվելով Երևանում, ընդգծեց, որ ծրագրերի հաջողության դեպքում ֆրանսիական կողմը կավելացնի ֆինանսավորման չափերը¹⁶:

¹² Տե՛ս «Հայ - ֆրանսիական գիտական համագործակցություն» տեղեկանքը - http://scs.am/uploads/Hamagorcakcutyun/Mijazgayin%20Hamagorcakcutyun/CNRS/hay_frans_hamagorcakcutyun.pdf

¹³ Տե՛ս «Հայաստանի Հանրապետություն» օրաթերթ, 29.10.2009:

¹⁴ Տե՛ս ՀՀ գիտության պետական կոմիտեի կայքէջը - http://scs.am/uploads/Mrcuytner/2009/CNRS_2009-final.pdf

¹⁵ Տե՛ս «ՀՀ ԿԳՆ գիտության պետական կոմիտեի 2012 թվականի գործունեության ամփոփ հաշվետվություն» - http://scs.am/uploads/Komitei_hashvetvutyunner/hashvetvutyungpk2012.pdf

¹⁶ Տե՛ս «Հայ-ֆրանսիական գիտական համագործակցությունը նոր փուլ է թևակոխում» տեղեկանքը - <http://scs.am/uploads/Hamagorcakcutyun/Mijazgayin%20Hamagorcakcutyun/CNRS/hay-frans-hamagorcakcutyun-2.pdf>

Ֆրանսիան ներգրավված է նաև Հայաստանի Հանրապետությունում «Քենդլ» նախագծի¹⁷ իրականացման աշխատանքներում: 2010 թ. հուլիսի 29-ից 30-ը նախագծի համակարգող խորհրդի պատվիրակությունը նպատակային այցով գտնվում էր Ֆրանսիայում, որտեղ բանակցություններ վարեց հնարավոր գործընկեր գերատեսչությունների ներկայացուցիչների հետ: Ֆրանսիացի պաշտոնյաները, դրական գնահատելով նախագծի գիտական մակարդակը, պատրաստակամություն հայտնեցին աջակցել «Քենդլ» նախագծի իրականացմանը և ցուցաբերել փորձագիտական աջակցություն: Այցին հաջորդած շփումներով հնարավոր եղավ «Քենդլ» նախագծի շրջանակներում համագործակցության հուշագիր ստորագրել Ֆրանսիայի էներգետիկայի դեպարտամենտի հետ¹⁸: Շնորհիվ այս ամենի՝ ընդլայնվեց նախագծում օտարերկրյա պետությունների մասնակցությունը և մեծացավ նախագծի նկատմամբ միջազգային հետաքրքրությունը:

Գիտության ոլորտում երկկողմ համագործակցության խնդիրները քննարկվել են քաղաքական և դիվանագիտական ամենաբարձր մակարդակներով: Այսպես, 2011 թ. հունիսին Երևանում տեղի ունեցած հայ-ֆրանսիական քաղաքական խորհրդակցությունների ընթացքում կողմերը, անդրադառնալով գիտության ոլորտում երկկողմ համագործակցությանը, ձեռք բերված արդյունքները գնահատել են անբավարար և որոշել նպատակային քայլեր ձեռնարկել համագործակցությունը ակտիվացնելու ուղղությամբ¹⁹: Նույն թվականի հոկտեմբերին Ֆրանսիայի նախագահ Նիկոլա Սարկոզիի՝ Հայաստան կատարած պետական այցի շրջանակներում ՀՀ արտգործնախարար Էդվարդ Նալբանդյանը և Ֆրանսիայի համագործակցության հարցերով լիազոր նախարար Անրի դը Ռենկուրը ստորագրել են «Հայաստանի Հանրապետության կառավարության և Ֆրանսիայի Հանրապետության կառավարության միջև մշակութային, գիտական և տեխնիկական համագործակցության մասին ծրագիրը»: Թեև այս փաստաթղթում հիմնականում շեշտադրվում է լեզվակրթական և մշակութային համագործակցությունը, այնուամենայնիվ նշվում է նաև գիտական գործընկերությունը խորացնելու մասին²⁰:

Հայ-ֆրանսիական գիտական համագործակցության համատեքստում հարկ ենք համարում առանձին անդրադառնալ հնագիտության ոլորտում իրականացված աշխատանքներին: Դեռևս 1990-ական թվականների կեսերին կապ էր հաստատվել ՀՀ ԳԱԱ հնագիտության ու ազգագրության

¹⁷ Քենդլ - (անգլ. CANDLE - Center for the Advancement of Natural Discoveries using Light Emission, թարգմանաբար՝ Սինթրոտրոնային ճառագայթման օգտագործմամբ գիտական հետազոտությունների կենտրոն): Նախագիծը նպատակ է հետապնդում Հայաստանում ստեղծել առնվազն հինգ փորձարարական կայաններով գիտական կենտրոն, որտեղ գիտնականները ինտենսիվ լուսային հոսքի օգնությամբ հնարավորություն կունենան հետազոտել մոլեկուլներ, կենսաբանական օբյեկտներ և նյութեր: Արդյունքում կկառուցվի շրջակա միջավայրի համար անվտանգ արագացուցչային կենտրոն, որն աննախադեպ կլինի հետխորհրդային, Արևելյան Եվրոպայի և Մերձավոր Արևելքի տարածաշրջաններում (տե՛ս <http://scs.am/>, <http://www.candle.am/>):

¹⁸ Տե՛ս «Նոյյան տապան» լրատվական կենտրոն, 10.07.2013:

¹⁹ Տե՛ս «ՀՀ ԱԳՆ տեղեկանք կրթության և գիտության ոլորտում հայ-ֆրանսիական համագործակցության վերաբերյալ» (հունվար, 2012: ՀՀ ԱԳՆ Եվրոպայի վարչության ընթացիկ արխիվ):

²⁰ Տե՛ս «ՀՀ ԱԳՆ տեղեկանք կրթության և գիտության ոլորտում հայ-ֆրանսիական համագործակցության վերաբերյալ»:

ինստիտուտի և Ֆրանսիայի «Արևելքի տուն» գիտական կենտրոնի միջև²¹: 1996-1998 թթ. հայ-ֆրանսիական համագործակցության շրջանակներում ՀՀ գիտությունների ազգային ակադեմիան համալրվել էր հնագիտության ոլորտի նորագույն սարքավորումներով, իսկ հայ մասնագետները վերապատրաստվել էին Ֆրանսիայում:

Այս բնագավառում համագործակցությունը վերսկսվել է 2003 թ., երբ Էրեբունի թանգարան-արգելոցի ավագ գիտաշխատողները վերապատրաստման մեկամսյա դասընթաց անցան Ֆրանսիայում: Այդ համագործակցությունն ավելի ամրապնդվեց 2005 թ., երբ Հայաստան էր ժամանել Ֆրանսիայի մշակույթի և հաղորդակցության նախարարության հետազոտությունների, վավերացման և հաշվառման բաժանմունքի ղեկավար Բեռնար Տուլիեն: Մասնավորապես պայմանավորվածություն ձեռք բերվեց գիտատեղեկատու գրականության հրատարակման, փորձի փոխանակման և այլ հարցերում: Ըստ այդմ, 2006 թ. լույս տեսավ Երևանի պատմամշակութային հուշարձաններին նվիրված երկլեզու գիտատեղեկատու²²:

Հնագիտության բնագավառում համագործակցությանը նոր լիցք հաղորդեցին 2008 թ. Էրեբունիում և Շիրակի Բենիամին հնավայրում մեկնարկած հայ-ֆրանսիական հնագիտական ուսումնասիրությունները և պեղումները, որոնք իրականացվում էին 2008-2011 թթ. համար Ֆրանսիայի արտաքին գործերի նախարարության արտոնած քառամյա ծրագրով, ինչպես նաև Ֆրանսիայի մշակույթի և հաղորդակցության նախարարության ու Գիտական հետազոտությունների ազգային կենտրոնի աջակցությամբ²³: 2010 թ. մարտի 11-12-ը Ֆրանսիայի Ռուան քաղաքում տեղի ունեցավ միջազգային գիտաժողով՝ նվիրված Էրեբունիում և Բենիամինում ֆրանսիական հնագիտական արշավախմբերի կատարած աշխատանքների արդյունքներին: ՀՀ պատվիրակության մասնակցությամբ տեղի ունեցած երկօրյա գիտաժողովում պայմանավորվածություն ձեռք բերվեց շարունակելու համատեղ հնագիտական պեղումները և դրանց արդյունքները գիտաժողովների ու հրատարակությունների միջոցով հանրությանը ներկայացնելու աշխատանքները²⁴: Իսկ արդեն 2012 թ., հաշվի առնելով ձեռք բերված գիտահետազոտական շոշափելի արդյունքները և համագործակցության դրական փորձը, ֆրանսիական կողմը որոշեց երկարաձգել ծրագրի ֆինանսավորումը մինչև 2015 թվականը:

Էրեբունիում հայ-ֆրանսիական հնագիտական խմբի պատասխանատու, Բրետանի հնագիտական ծառայության ղեկավար Ստեֆան Դեշանի կարծիքով, «ֆրանսիական արշավախմբի Հայաստանում գտնվելու նպատակներից է նաև հայ հնագետների նոր սերնդի ձևավորումը»²⁵: Ուստի

²¹ Տե՛ս ՀՀ ԱԳՆ ՊԴԱ, ցուցակ VII, գործ. № 22, էջ 58:

²² Տե՛ս «ՀՀ ԱԳՆ տեղեկանք կրթության և գիտության ոլորտում հայ-ֆրանսիական համագործակցության վերաբերյալ»:

²³ Տե՛ս Երևանի քաղաքապետարանի «Էրեբունի» պատմագիտական արգելոց-թանգարանի կայքէջը -http://www.erebuni.am/index.php?option=com_content&view=article&id=1234&Itemid=321&lang=hy:

²⁴ Տե՛ս «ՀՀ ԱԳՆ հուշագիր Հայաստանի Հանրապետության և Ֆրանսիայի Հանրապետության երկկողմ հարաբերությունների վերաբերյալ»: Հունվար, 2013: ՀՀ ԱԳՆ Եվրոպայի վարչության ընթացիկ արխիվ:

²⁵ France Arménie, № 345, 15.09.2009.

պատահական չէ, որ պեղումների աշխատանքներին ներգրավվել են նաև հնագիտական մասնագիտական կրթություն ստացող հայ ուսանողները: Ավելին, Երեբունիում պեղումների աշխատանքներին զուգահեռ 2008-2012 թթ. ֆրանսիացի հնագետները կազմակերպել են մի շարք դասախոսություններ՝ հայ ուսանողներին և ոլորտի մասնագետներին ֆրանսիական հնագիտության հարուստ փորձին ու վերջին ձեռքբերումներին ծանոթացնելու նպատակով:

Հնագիտության ոլորտում հայ-ֆրանսիական համագործակցության շրջանակներում աշխատանքներ են իրականացվել նաև Դաշտադեն, Երեբունյք և Փոքրիկ Կովկաս հնավայրերում: Այդ տեսակետից հիշատակության է արժանի հատկապես Պրովանսի համալսարանի միջնադարյան հնագիտության լաբորատորիայի և Շիրակի երկրագիտական քանգարանի միջև 2009 թ. կնքված համաձայնագիրը՝ քառամյա (2009-2012 թթ.) համագործակցության չորս ծրագրերի, ի մասնավորի Երեբունյքում հնագիտական հետազոտություններ իրականացնելու ու դրանց արդյունքները հրատարակելու վերաբերյալ²⁶:

Ամփոփելով վերը ասվածը՝ անհրաժեշտ է արձանագրել, որ գիտության ոլորտում Հայաստանի և Ֆրանսիայի միջև համագործակցությունը, 1990-ական թվականների կեսերին գրանցելով որոշակի հաջողություններ, հետագա տարիներին խիստ դանդաղ է զարգացել, որովհետև նախ՝ երկկողմ հարաբերությունների օրակարգում կային այլ առաջնահերթություններ, երկրորդ՝ երկար ժամանակ չկային նպատակային և համակարգված ծրագրեր: Սկսած 2008-2009 թվականներից՝ գիտության ոլորտում հայ-ֆրանսիական փոխգործակցությունը նոր փուլ է թևակոխում, քանզի կնքվում են հիմնարար համաձայնագրեր և դրանց հիման վրա իրականացվում գիտահետազոտական կարևոր ծրագրեր: Այնուհանդերձ, հայ-ֆրանսիական գիտական համագործակցությունը առայժմ չի իրագործվել իր ողջ ներուժով և չի արտացոլել քաղաքական, մշակութային և կրթական երկկողմ հարաբերությունների անհամեմատ բարձր մակարդակը: Ասենք նաև, որ երկկողմ գիտական համագործակցության կարևոր բացերից է այն իրողությունը, որ տեսադաշտից դուրս է մնացել հասարակական գիտությունների ոլորտը: Մեր կարծիքով, հասարակական գիտությունների ոլորտում համագործակցության խթանման լուրջ նախադրյալ կարող է դառնալ նաև Հայաստանի ֆրանսիական համալսարանում հետբուհական կրթության և գիտահետազոտական բաղադրիչի ներմուծումը: Ճիշտ է, հայկական կողմն այս հարցում հստակ արտահայտել է իր շահագրգռվածությունը, սակայն ինչ-ինչ պատճառներով առայժմ լուրջ տեղաշարժ չի նկատվում:

Բանալի բառեր – Հայաստան, Ֆրանսիա, հայ-ֆրանսիական հարաբերություններ, գիտություն, կրթություն, գիտական համագործակցություն, հնագիտական հետազոտություն

²⁶ Տե՛ս Arménie : une mission archéologique part étudier le site paléochrétien d'Ereuyk - <http://www2.cnrs.fr/presse/communiquel/1962.htm>

ТИГРАН БАГДАСАРЯН – *Армяно-французское сотрудничество в сфере науки в 1992–2013 гг.* – В статье анализируются договорно-правовая база, основные направления, а также перспективы сотрудничества между Арменией и Францией в сфере науки. Научное сотрудничество – слабое звено двусторонних отношений, до сих пор оно развивалось медленно. Тем не менее, начиная с 2008 года в указанной сфере наблюдаются положительные сдвиги, обусловленные подписанием новых соглашений и повышением внимания к ней обеих сторон.

Ключевые слова: *Армения, Франция, армяно-французские отношения, наука, образование, научное сотрудничество, археологические исследования*

TIGRAN BAGHDASARYAN – *Armenian-French Cooperation in the Sphere of Science in 1992-2013.* – This paper analyzes the legal basis, main directions and existing obstacles, as well as possible perspectives of bilateral cooperation between the Republic of Armenia and the French Republic in the sphere of science. Being a weak link in the Armenian-French cultural, educational and scientific relations, scientific cooperation between Armenia and France has developed rather slowly. However, since 2008 the cooperation in this sphere has fixed a positive shift, which was determined by new agreements and increased attention to the issue by Armenia and France.

Key words – *Armenia, France, Armenian-French relations, science, education, scientific cooperation, archaeological exploration*